

УДК 378.4.091.59

ЮРІЙ КРАЩЕНКО

ГАЛИНА СОРОКІНА

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

УМОВИ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ДО УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАСОБАМИ СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття присвячена проблемі адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування. Спираючись на результати досліджень, в якому взяли участь студенти-переселенці переведені з інших навчальних закладів, виявлено, що максимально сприятливе поле для розвитку конструктивних стосунків між студентами-переселенцями та академічною громадою вищого навчального закладу створює система студентського самоврядування. Визначені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища, які може забезпечити студентське самоврядування в розмаїтті своїх організаційних форм та рівнів.

***Ключові слова:** внутрішньо переміщені особи, студенти-переселенці, адаптація, організаційно-педагогічні умови адаптації, середовище вищого навчального закладу, студентське самоврядування, орган студентського самоврядування.*

Постановка проблеми та аналіз публікацій. Соціальна та політична нестабільність в Україні зумовила появу значної кількості внутрішньо переміщених осіб, тобто громадян, які постійно проживають в Україні, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [19].

Нині близько 6 тис. студентів вищих навчальних закладів Донецької та Луганської областей навчаються у вищих навчальних закладах інших регіонів України в якості тимчасово допущених до занять («вільних слухачів»). Близько 500 студентів зараховані на навчання на вільні бюджетні місця, а також навчаються за кошти фізичних і юридичних осіб. Станом на 1 вересня 2015 року понад 10 тис. студентів Донбасу вступили на навчання до вищих навчальних закладів, що підконтрольні українській владі, 16 вищих навчальних закладів переміщено. Результати моніторингу звернень, котрі надходять до Міністерства

освіти і науки України та Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, засвідчують, що студенти-переселенці потребують соціально-психологічної адаптації до умов нового університетського середовища.

Адаптація особистості до навчання у вищому навчальному закладі – складний, довготривалий, динамічний процес, обумовлений подоланням багаточисельних і різнопланових адаптаційних проблем. Пошуку шляхів, які забезпечують найбільш ефективну і швидку адаптацію, сьогодні приділяють значну увагу представники української та зарубіжної науки, зокрема, акцентують на змінах, що зазнає особистість у процесі адаптації до середовища вищого навчального закладу, формуванні у студентів «образу Я», ціннісних орієнтацій тощо [1, 2].

Адаптація внутрішньо переміщених осіб, сприяння якості освіти студентів-переселенців були в фокусі уваги ряду зарубіжних дослідників [4, 5, 6, 7, 8], у вітчизняних працях розглядалися питання адаптації студентів-мігрантів до нових соціокультурних умов [3], проте проблема адаптації студентів-переселенців з числа внутрішньо переміщених осіб, враховуючи умови, в яких опинилися українські студенти-переселенці, розкрита не достатньо.

З метою законодавчого врегулювання зазначеної проблеми Верховною Радою України прийняті Закони України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», Комплексна державна програма інтеграції, соціальної адаптації та захисту і реінтеграції внутрішньо переміщених осіб на 2015-2016 роки, акти Міністерства освіти і науки України, спрямовані на забезпечення прав на якісну освіту студентів-переселенців. Законом передбачено, зокрема, що громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або переселилися з неї, мають право на здобуття або продовження здобуття певного освітнього ступеня на території інших регіонів України за рахунок коштів державного бюджету з наданням місць у гуртожитках на час навчання [9].

Поряд із цим, пріоритетними напрямками адаптації студентів-переселенців є відновлення соціального статусу студента, формування установок щодо пристосування до нових умов нормальної життєдіяльності, подолання психофізіологічних травм, стресового стану, соціальної апатії, втрати віри у майбутнє та позитивне сприйняття дійсності, включення у освітнє середовище нового навчального закладу.

Чіткого державного механізму допомоги студентам-переселенцям в адаптації до нового середовища на сьогодні немає. Проте органи студентського самоврядування мають значний потенціал у адаптації внутрішньо переміщених осіб при умові дотримання принципів субсидіарності, соціальної справедливості, прозорості та неупередженості, взаємовідповідальності, взаємоповаги та взаєморозуміння.

Дослідниками широко проаналізовано вплив студентського самоврядування на формування лідерських якостей (А. Давлетова, Р. Сопівник, В. Кузнецова, Л. Шигапова), гуманістичної спрямованості студентів (Л. Варламова), на якість професійної підготовки фахівців (Л. Возняк, Г. Гарбузова, А. Давидова), соціалізацію студентства (Л. Шеїна), формування основ управлінської культури студентської молоді (І. Аносов, В. Приходько, М. Приходько). Проте, вивчаючи феномен студентського самоврядування, учені мало приділяють уваги його впливу на адаптацію студентів до університетського життя.

Поряд з цим, встановлено, що студентське самоврядування є ефективним засобом: створення виховного середовища вищого навчального закладу (Г. Рогальова, О. Ступак) [10, 11], підвищення якості освіти (McFarland D.) [13],

формування соціальної активності молоді (Н.Нефьодова) [12]; формування моральних та професійних якостей, відповідальності за результати своєї життєдіяльності (R. Theisen, O. Кіреєва) [14, 15]. Тому саме студентське самоврядування як передумова формування громадянського суспільства може виступити дієвим засобом адаптації та реінтеграції внутрішньо переміщених осіб до освітнього середовища навчального закладу.

Відтак, виявлено суперечності між потребою в адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища та недостатнім рівнем підтримки студентів-переселенців у вищих навчальних закладах, між необхідністю реінтеграції внутрішньо переміщених осіб та недооцінкою можливостей студентського самоврядування у вирішенні цієї проблеми, – обумовлюють своєчасність та доцільність досліджуваної проблеми.

Мета статті: виявлення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов, максимально сприятливих для адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування.

Виклад основного матеріалу. Відсутність належних умов для адаптації до університетського середовища студентами вищих навчальних закладів Донбасу та Луганщини, які виявили бажання продовжити навчання у вищих навчальних закладів інших регіонів України, – комплексна проблема, на вирішення якої спрямована реалізація проекту «Адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища засобами студентського самоврядування».

В основі проекту ідея про те, що успішна адаптація внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища можлива лише за умови встановлення дружніх доброзичливих стосунків з оточуючими студентами і викладачами та забезпечення особистісно-зорієнтованого навчання. Максимально сприятливе поле для розвитку конструктивних стосунків між студентами-переселенцями та академічною громадою вищого навчального закладу створює система студентського самоврядування.

Студентське самоврядування розглядаємо як дієвий засіб адаптації студентів переселенців, включення їх у структуру міжособистісних конструктивних стосунків. Під системою студентського самоврядування розуміємо цілісний структурний механізм, який дозволяє студентам шляхом самоорганізованої діяльності брати участь у керівництві справами свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління вищим навчальним закладом, захищати власні права та інтереси, сприяє гармонійному розвитку особистості майбутнього фахівця, виховуючи лідерські якості й соціальну активність.

Взаємодопомога і взаємопідтримка покладені в основу глибинної гуманістичної ідеї проекту. При цьому, створення максимально сприятливих умов для адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського середовища стане передумовою більш глибинних процесів ресоціалізації населення зазначених регіонів. Підґрунтям проекту стали результати попередніх досліджень історичних, науково-методичних та організаційних аспектів розвитку студентського самоврядування, обґрунтування умов реалізації виховного потенціалу системи студентського самоврядування та розробка Концепції розвитку студентського самоврядування в Україні [16, 17, 18].

З метою виявлення кола організаційно-педагогічних умов адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського життя у межах проекту проведено попереднє дослідження, у якому взяли участь 370 внутрішньопереміщених осіб з Донецької (65,31%) та Луганської областей (34,59%), причому 62 % студентів-переселенців є переведеними з інших навчальних закладів і 38 % – почали навчання з першого курсу, проте в іншому місті.

Серед методів емпіричного дослідження: опитування (інтернет-опитування, індивідуальне глибинне інтерв'ю зі студентами та викладачами), анкетування, фокус-групи, експертні інтерв'ю із представниками адміністрацій вищих навчальних закладів та керівництвом органів студентського самоврядування; аналіз скарг внутрішньо переміщених осіб щодо неналежного забезпечення потреб студентів-переселенців.

Під час індивідуальних інтерв'ю студенти зазначили, що потребують порад в організації навчання та побуту, психологічної підтримки, спілкування та позитивного ставлення, прояву інтересу до їхніх потреб і проблем з боку адміністрації, викладачів, одногрупників, студентського активу навчального закладу, проте розраховують переважно на близьких та родичів (див. рис. 1).

Рис.1. Джерела підтримки студентів-переселенців у період переселення та на новому місці навчання

Дослідження свідчать, що психологічні проблеми, пов'язані з руйнуванням колишнього звичного способу життя в рідному місті, раптовий розрив соціальних зв'язків зі своїми родичами, друзями, невизначеність свого майбутнього, занепокоєння за своїх родичів, які залишилися, пригнічують студентів з родин внутрішньо переміщених осіб, однаковою мірою (23-25 % опитаних) як проблеми матеріального характеру (проживання, харчування, витрати на навчання і т.ін.). Намір відвідати своїх батьків, які залишилися на окупованих територіях, викликає у студентів з родин внутрішньо переміщених осіб обґрунтоване занепокоєння за свою безпеку (17%).

64 % зазначили, що мають труднощі у адаптації до нового навчального середовища, з них 23% відмітили, що відчувають дискомфорт у новому

колективі, через непорозуміння з одногрупниками та викладачами, через низький рівень навчальних досягнень тощо. Існують проблеми незнання чи нерозуміння навчальних та організаційних вимог, проблеми включення у колектив, спілкування.

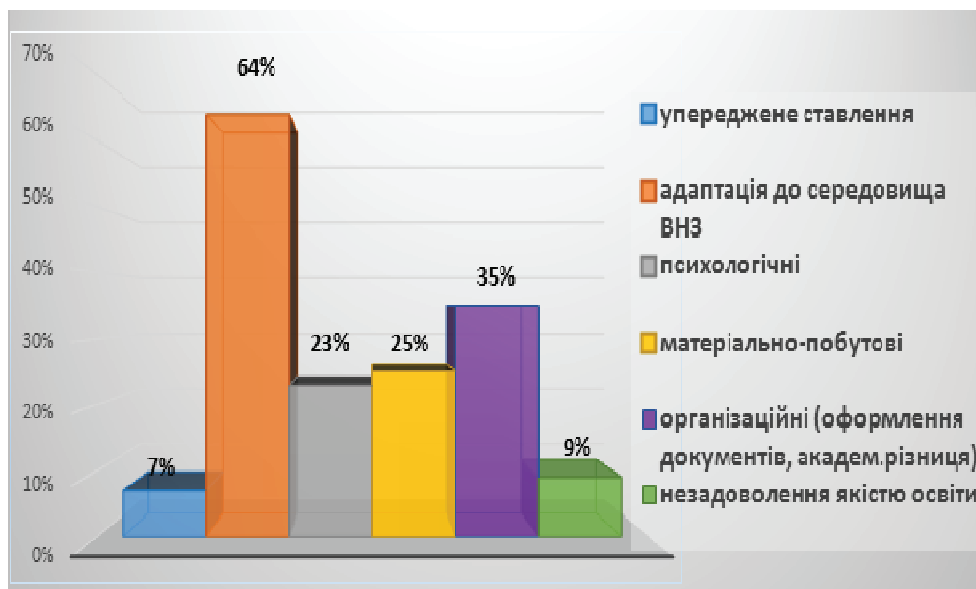

Рис. 2 Труднощі студентів-переселенців, з якими вони стикалися під час переведення до нового ВНЗ

Виявлено, що у 35% опитаних існують організаційні проблеми: відсутності місць у рамках ліцензованого обсягу, неможливості отримання підручників, бюрократичні протиріччя щодо дозволів на складання іспитів, заліків та поточного контролю у межах ліквідації академічної різниці, перезарахування раніше складених предметів, виготовлення дублікатів студентських квитків та дипломів, забезпечення місцями в гуртожитках тощо.

19% опитаних студентів зазначили, що студентське самоврядування у певній мірі сприяло їхній адаптації, завдяки спілкуванню та включенню в колективну діяльність навчального закладу. Проте залучитися до активної співпраці з органами студентського самоврядування навчального закладу виявили бажання лише 9% студентів, 16% – вбачають таку можливість. 75 % студентів не планують співпрацювати переважно через нецікавість, відсутність мотивації, брак часу (26 % студентів змушені працювати). Часто студенти зазначають, що їх не запрошували до студентського самоврядування, тому вони не бачать там свого місця, або вони не замислювалися, чи необхідна така взаємодія.

Передумовою адаптації внутрішньо переміщених осіб є особистісно орієнтований підхід та комплекс психолого-педагогічної підтримки:

діагностика готовності до навчально-пізнавальної діяльності, мотивів навчання, ціннісних орієнтацій, соціально-психологічних установок, психічного стану і проблем в адаптації;

допомога в розвитку навчальних навичок і регуляції свого життєтворення;

психолого-педагогічна підтримка студентів-переселенців у подоланні соціокультурних труднощів життя і встановлення комфортних взаємин з

однокурсниками і викладачами;

консультування студентів-переселенців, що відчувають проблеми в адаптації чи при розчаруванні в обраній спеціальності;

корекція самооцінки, відчуття соціального вакууму, професійного самовизначення при компромісному виборі студентів-переселенців.

Успішна адаптація внутрішньо переміщених осіб можлива лише за умови встановлення дружніх конструктивних взаємовідносин в університеті, що якнайкраще може забезпечити студентське самоврядування в розмаїтті своїх організаційних форм (студентська рада, студентський парламент, наукове товариство студентів, аспірантів, докторантів та молодих учених, студентські гуртки, волонтерські центри тощо) та рівнів (групи, потоку, факультету/інституту, університету, гуртожитку).

Спектр діяльності органів студентського самоврядування включає захист і представництво прав, інтересів студентів; підвищення якості освіти та популяризація науково-дослідної діяльності майбутніх фахівців; проведення організаційних, культурно-дозвіллевих, спортивно-оздоровчих, благодійних та інших заходів; сприяння соціальному захисту студентів, їхньому тимчасовому та професійному працевлаштуванню; системний розвиток у майбутніх фахівців лідерських та комунікативних якостей у рамках молодіжного проекту «Школа місцевого і студентського самоврядування «Лідер майбутнього» – дозволяє вважати, що студентське самоврядування володіє потужним потенціалом у адаптації студентів-переселенців до університетського середовища.

Соціальний ефект від реалізації розробленої технології психолого-педагогічної підтримки, котрі включатимуть тренінги позитивної взаємодії для студентів-переселенців, викладачів, представників органів студентського самоврядування (зміна негативних установок до переселенців, розвиток почуття власного достоїнства та вміння поважати інших; навчання способів виходу із конфліктних ситуацій, розвиток соціальної довіри, емпатії, співчуття тощо) значно перевищать витрати на її розробку та сприятимуть утвердженню ідеалів гуманізму та добротворення, що відповідатиме європейському вектору устремлень сучасного українського суспільства.

Отже, до провідних організаційно-педагогічних умов адаптації внутрішньо переміщених осіб до університетського життя слід віднести наступні:

створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату,

забезпечення особистісно орієнтованого навчання,

встановлення дружніх доброзичливих продуктивних стосунків з оточуючими студентами та викладачами,

підтримка патріотичної громадянської позиції студентів-переселенців.

Забезпечення особистісно орієнтованого підходу до студентів в організації навчально-виховного процесу та створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату на основі встановлення конструктивних доброзичливих стосунків, підтримки патріотичної громадянської позиції з використанням потенціалу студентського самоврядування є підґрунтям успішної адаптації внутрішньо-переміщених осіб до університетського середовища.

Список використаних джерел

1. Данильчик А.В. Исследование эмоциональной устойчивости и адаптации студентов / Данильчик А.В. // Психологическая студия. – 2011. – Вып. 5. – С. 48-51.
2. Порох Д.О. До проблеми адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі / Порох Д.О. // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 10 (197). – С. 78-85.

3. Донских Т. П. Социально-психологическая адаптация студента-мигранта в новых социокультурных условиях / Т.П. Донских // Вестник Оренбургского гос. пед. ун-та. – 2010. – № 12 (118). – С. 167-172.
4. Ferfolja T. Supporting refugee students through the Refugee Action Support Program / Ferfolja T., Naidoo L. // University of Western Sydney, 2010. – 45 p.
5. Naidoo L. Engaging the refugee community of Greater Western Sydney / Naidoo L. // Issues in Educational Research. – 2010. – № 1(20). – p. 47-56.
6. Studentenwerke im Zahlenspiegel 2009/2010. Hrg. Deutsches Studentenwerk. – Berlin, 2010. – 54 p.
7. Protection of Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis. – Tbilisi, 2009. – 60 p.
8. Louise Olliff. Exploring post-compulsory education and training pathways for young people from refugee backgrounds in NSW. – Refugee Council of Australia, 2010. – 65 p.
9. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 12 серпня 2014 року № 1635-VII. [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1635-18>.
10. Ступак О. Роль студентського самоврядування в управлінні вищим навчальним закладом / О. Ступак // Витоки педагогічної майстерності. – 2014. – № 14. – С. 267-273.
11. Рогалева Г.И. Студенческое самоуправление – характеристика воспитательного пространства вуза / Г. И. Рогалева // Молодой ученый. – 2011. – №10. Т.2. – С. 178-181.)
12. Нефедова Н.А. Внеучебная деятельность как инновационный блок воспитательной системы ВУЗа / Нефедова Н.А. // Вектор науки ТГУ. – 2012. – № 3 (21). – С.250-252.)
13. McFarland D. Inside Student Government : The Variable Quality of High School Student Councils / McFarland D., Starmanns C. // Teachers College Record. – 2009. – № 1 (111). – p. 27-54.
14. Theisen R. Student Government: As Real As It Gets / Theisen R. // Principal Leadership. – 2012. – № 2. – p.10-17.
15. Киреева О.А. Педагогические условия развития студенческого самоуправления как средства подготовки студентов вузов культуры и искусств к профессиональной деятельности : монография / О.А. Киреева. – Белгород : БГИКИ, 2010. – 286 с.
16. Сорокина Г.Ю. Условия реализации воспитательного потенциала в системе студенческого самоуправления / Сорокина Г.Ю., Гринева М.В., Кращенко Ю.П. // Педагогические заметки. – 2014. –Т.7. – Вып. 1. – С. 52-57.
17. Кращенко Ю. П. Особливості організації системи студентського самоврядування / Ю. П. Кращенко // Витоки педагогічної майстерності. – 2009. – Вип. 6. – С. 255-262.
18. Кращенко Ю. Концептуальні засади розвитку студентського самоврядування в Україні / Ю. Кращенко, А. Ігнатович // Вища школа. – 2011. – № 9. – С. 117-125.
19. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Джерело доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2016 р.

КРАЩЕНКО Ю., СОРОКИНА Г.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленко,
Україна

**УСЛОВИЯ АДАПТАЦИИ ВНУТРЕННЕ ПЕРЕМЕЩЕННЫХ ЛИЦ
В УНИВЕРСИТЕТСКОЙ СРЕДЕ СРЕДСТВАМИ СТУДЕНЧЕСКОГО
САМОУПРАВЛЕНИЯ**

Стаття посвящена проблемі адаптації внутрішньо переміщених осіб в університетській середі засобами студентського самоуправління. Опіраючись на результати досліджень, в якому прийняли участь студенти-переселенці переведені з інших навчальних закладів, виявлено, що більш сприятливе середовище для

развития конструктивных отношений между студентами-переселенцами и академической общественностью вуза создает система студенческого самоуправления. Определены и обоснованы организационно-педагогические условия адаптации внутренне перемещенных лиц в университетской среде, которые может обеспечить студенческое самоуправление в разнообразии своих организационных форм и уровней.

Ключевые слова: *внутренне перемещенные лица, студенты-переселенцы, адаптация, организационно-педагогические условия адаптации, среда высшего учебного заведения, студенческое самоуправление, орган студенческого самоуправления*

KRASCHENKO YU., SOROKINA G.

Poltava national pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

**CONDITIONS FOR ADAPTATION OF INTERNALLY DISPLACED PEOPLE
TO UNIVERSITY ENVIRONMENT BY MEANS OF STUDENTS' SELF-GOVERNMENT**

The article deals with the problem of adaptation of internally displaced people to the university environment by means of student government. According to the survey, where the internally displaced students transferred from other educational institutions took part, it was found that the most favorable field for the development of constructive relations between immigrants and students of the academic community of the university is created by a system of student government. The organizational and pedagogical conditions of adaptation of internally displaced people to the university environment were defined, and it was determined that it can be provided by the student government in a variety of forms and their organizational levels.

Keywords: *internally displaced people, students, immigrants, adaptation, organizational and pedagogical conditions of adaptation, environment of the university, student government, student government body*